

İSLAM HUKUKUNA GÖRE İSYAN (BAĞY) SUÇU VE CEZASI

Arş. Gör. Melikşah AYDIN*

THE REBELLION (BAGY) CRIME AND PUNISHMENT ACCORDING TO ISLAMIC LAW

ÖZET

İsyan suçu (bağy) İslam hukukunda yer edinmiş suçlardan birisidir. İsyan (bağy) suçunu siyasi suç kategorisinde değerlendirmek en doğrusudur. Bu suç asıl olarak siyasi iktidarı zayıflatmayı, yıkmayı veya değiştirmeyi amaç edinirken bu amaç doğrultusunda kullanılacak olan maddi ve manevi silahları sınıflandırabilmek oldukça zordur. Genel olarak siyasi iktidar düzenini hedef alan ayaklanmalar ve çatışmalar bağy suçu içine dâhildir diyebiliriz.

ANAHTAR KELİMELER: *İsyan, İslam Hukuku, suç, siyasi iktidar.*

ABSTRACT

The crime of rebellion (bagy) one of the crimes found place in Islamic Law. It is the most righteous thing that if we put the crime of

* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

rebellion in the category of political crimes. This crime is mainly intends to weaken, demolish or change the political power. It is hard to classify the weapons used by the crime. Generally, we can say that revolts and clashes target the political power regime inclusive the crime of rebellion (bağy).

KEYWORDS: *Rebellion, İslamic Law, crime, political power.*

GİRİŞ

İslam hukukunda siyasi iktidar düzenine isyan (bağy) suçunun tazir mi yoksa had suçları mı alanına girdiği konusunda İslam hukukçuları arasında bir görüş birliği yoktur. Had suçlarında geçerli olan bazı ilkelerin bağy suçunda olmadığı görülmektedir. Had suçlarında verilecek ceza bellidir ve bu ceza uygulanmak zorundadır. Bağy suçunda ise ne tür bir cezanın uygulanacağı belli değildir. Bazı müellifler isyancılara hapis cezası gerekeceğini düşünürken bazıları ise ölüm cezası gerektiği düşüncesindedir. İşte bu sebepten ötürü bağy suçunu her ne kadar günümüz hukuk tarihi kitaplarında had suçları içinde yer verilse de, had suçlarındandır diyebilmek kolay görünmemektedir.

İslam hukukunun genel mantığında her bireyin, idarecileri ve devlet politikalarını eleştirme hakkının dokunulmaz olması esas alınmıştır. Hatta devlet yöneticileri kendilerini eleştiren vatandaşları bile devlete isyan ettiği noktasında değerlendirmemişler, eleştiriye açık bir toplum ahlakı içinde gerçek adalete ulaşılabileceğinin en güzel örneğini sergilemişlerdir. Esas olarak da meşru usullerle devletin başına gelmiş olan devlet başkanının yine meşru usullerle yönetimden uzaklaşmasını istemek de eleştiri hakkının sınırları içindedir. Bağy suçunda doğrudan siyasi iktidar düzeni hedef alındığından, uygulamada bu suçun soruşturma ve kovuşturulmasında da titizlikle hareket edilmiştir.

I. İSYAN SUÇUNUN TARİHÇESİ, TANIMI VE NİTELİĞİ

1. SUÇUN TARİHÇESİ

Siyasi iktidar düzeni aleyhine suçların tarihi Eski Mısır, Hint, İbrani ve Yunan hukuklarına kadar uzanır. Tabi ki, bu dönemde siyasi suç olgusunun tam olarak tanımlanmadığını söyleyebiliriz. Örnek vermek gerekirse; Eski Hint'te kast sistemi esas olduğundan kast sistemine karşı işlenen suçlar devlete karşı suçlar içinde değerlendirilmekteydi. Eski

Mısır'da ise kral olan firavunun ilah olarak görülmesi sebebiyle, Eski Germen hukukunda ise kralın yetkilerini genişletmesinin sonucu olarak krala karşı işlenen suçlar devlete karşı işlenmiş kabul ediliyordu.¹ Aynı durum Eski Çin'de de düzenlemişti.² Eski Yunan'da ise demokrasinin olduğu devirlerde demokratik düzeni ortadan kaldırmak, Roma'da ise cumhuriyeti yıkmaya yönelik fiiller ciddi şekilde cezalandırılmıştır.³ Genel olarak bağı suçunda da devlet başkanına karşı yapılan bir hareket söz konusudur.

2. SUÇUN TANIMI

Sözlükte "ileri gitme, azgınlık, serkeşlik"⁴ anlamına gelen bağı fıkıh terimi olarak "veliyül'emrin daire-i itaatinden bir tevile mebni haksız yere çıkararak tegallübde bulunmak"⁵ anlamında kullanılmasının yanı sıra "Allah'a karşı gelme, haddi aşma"⁶ manasında dini-ahlaki bir terim olarak da kullanılmaktadır. Kelime, Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-i şeriflerde hem sözlük hem de terim anlamlarıyla kullanılmıştır.⁷ Bu açıdan bağı suçunu işleyen siyasi suçlulara da tekil olarak bâğî (çoğulu ise buğât) denir.⁸

Bağı suçu siyasi suçlar arasındaki en nitelikli olanıdır ve tek kişi tarafından değil de belirli bir topluluk tarafından işlenir. Bağı suçu,

¹ ÖZEK, Çetin, Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul, 1967, s.13-14.

² BAYRAKTAR, Köksal, Siyasal Suç, İstanbul, 1982, s.3.

³ BAYRAKTAR, s.4-6.

⁴ DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 2013, s. 72. Bağı kelimesinin "istemek" manasında açıklaması için bkz. İBN ABİDİN, Muhammed Emin (ö. 1836), Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar, terc. Ahmet Davudoğlu, İstanbul, 1985, C. IX, s.93.

⁵ BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1975, C. III, s.333, No: 11.

⁶ ABOU EL FADL, Khaled, Rebellion and Violence in İslamic Law, Cambridge University Press, 2001, s.32.

⁷ ŞAFAK, Ali," Bağı", DİA, C. IV, s.451.

⁸ CİN, Halil / AKGÜNDÜZ, Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 1995, C. I, s.317; AVCI, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler, Konya, 2014, s.433.

devlet başkanının otoritesine karşı güç kullanılarak isyan etmek demektir.⁹ Halebi ise bağy suçunu “Müslüman bir topluluğun devlet başkanına karşı ayaklanıp bir beldeyi ele geçirmeleri”¹⁰ şeklinde tanımlamıştır. Bu nedenle bâğîleri, belirli bir amaç ile güç ve kuvvet toplayarak devlet başkanına karşı gelen kimselerdir, diye tarif edebiliriz.¹¹

Kur’an’da da: “Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını bulup barıştırsın. İçlerinden biri ötekine saldırırsa Allah’ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer vazgeçerse artık aralarını adaletle düzeltin”¹² denilerek savaşan iki taife arasını bulmak, sulha yaklaşmayıp bağyeden tarafi sulha zorlamak, gerekirse savaşmak emredilmiştir. Bu ayetin yorumu ise şu şekilde yapılmıştır: “9. âyet haksız yere devlete baş kaldıran gruplar ile devlet arasındaki savaştan değil, halk arasında meydana gelen anlaşmazlık ve kavgalardan, bunlara karşı güçlü çoğunluğun, halkın geri kalanlarının adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde tarafları anlaşdırma, aralarını bulma ve gerekirse güce başvurarak haksızlığı önleme yükümlülüğünden bahsetmektedir. Devlete baş kaldıran, hukuka boyun eğmeyen âsi gruplar (bâğîler), halkın geri kalanına karşı da haksız yere savaş ilân etmiş oldukları ve zarar verdikleri için müçtehitlerce bu ayetin kapsamına alınmışlar; –bazı istisnalar dışında– aynı hükme ve muameleye tâbi tutulmuşlardır.”¹³ Bir hadiste de isyancılara karşı savaşılması gerektiği şu şekilde belirtilmiştir: “Hiç şüphesiz ki ileride birtakım fitneler

⁹ ŞAFAK, “Bağy”, s. 451.

¹⁰ HALEBÎ, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (ö.1549), Mülteka’l-ebhur, Tercüme: Mustafa Uysal, İstanbul, 1972, C. II, s.368.

¹¹ EBU ZEHRRA, Muhammed, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, çev. İbrahim Tüfekçi, İstanbul, 1994, C. I, No: 175. Mavsili’ye göre ise; bâğîler, güç sahibi olup bir beldeyi zorla ele geçirip bir arada toplanarak; ‘haklıyız, yönetimde bulunmak bizim hakkımızdır’ deyip öyle bir tevillle hareket ederek, adaletli devlet reisi ve onun adamlarıyla savaşan kimselerdir. MAVSİLÎ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, el-İhtiyar li-Ta’lîl-i-Muhtar, çev. Mehmed Keskin, Ümit Yayınları, İstanbul, 1998, C. IV, 112-113.

¹² Hucurat 49/9.

¹³ Kur’an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, C. V, s.93.

olacaktır. Her kim Müslümanlar derli toplu bir halde iken onların işlerini dağıtmak isterse kim olursa olsun o kimseye kılıçla vurunuz."¹⁴

3. SUÇUN NİTELİĞİ

Meşru hükümeti veya devlet başkanını görevden almak yani devirmek amacıyla haklı olmayan sebeplere dayanarak yapılan kıyama ayaklanma denir.¹⁵ Malikilere göre bağy, devlet başkanlığı meşru bir şekilde sabit olan bir kişiye itaatten kaçınmaktır. Hanefilere göre ise; haklı olarak imamlık (devlet başkanlığı) mevkiinde bulunan kişiye karşı haksız ayaklanmadır.¹⁶ Şafiilere göre ise isyan; bir teville istinaden bir grubun meşru kuvvetlere karşı ayaklanması ve isyankârların güç ve kuvvet sahibi yani örgüt niteliğinde olması durumunda söz konusu olur.¹⁷ Hanbelilere göre ise, adil olmayan bir kişi de olsa devlet başkanına karşı veya meşru bir tevil sebebiyle güç sahibi bir grubun yani örgüt vasfına haiz bir topluluğun ayaklanmasıdır. Böyle bir hareket, nifak ve anarşinin çıkmasına sebep olabilir. Bu tariflerden de anlaşılacağı üzere bağy suçunun oluşabilmesi için aranan şartlar bakımından mezhepler arasında tam bir bütünlük sağlanamamıştır.¹⁸ Bağy suçunda korunan hukuki yarar ise siyasi iktidar düzenidir.¹⁹

¹⁴ Müslim, *İmare* 59-60; Ebu Davud, *Sünne* 27; UDEH, Abdülkadir, Mukayeseli İslam Ceza Hukuku, çev. Ali Şafak, İstanbul, 2012, C. I, No: 469. Bazı hadislerde de "Bize silah çeken bizden değildir" buyrulurak bâğilere karşı bir reaksiyon gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Buhari, *Fiten*, 7; Müslim, *Fiten*, 16, İbn Mâce, *Hudud*, 19; Tirmizî, *Hudud*, 26.

¹⁵ HAMİDULLAH, Muhammed, İslam'da Devlet İdaresi, çev. Hamdi Aktaş, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, No:343

¹⁶ Hanefilere göre suçun unsurları; siyasi saik, örgüt niteliğine haiz bir topluluk, örgütün amacını gerçekleştirebilmesine imkân sağlayacak üyeye ve silaha sahip olması, isyan sırasında cebir-şiddet kullanılması ve fiili ayaklanmadır. AVCI, *Ceza Özel Hükümler*, s.435.

¹⁷ Şafiilere göre ise bağy suçu; lideri, iş bölümü ve iç yaptırım düzeni olan bir örgüt tarafından işlenebilir. AVCI, *Ceza Özel Hükümler*, s.435.

¹⁸ ŞAFAK, Ali, *Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku*, Erzurum, 1977, s.179.

¹⁹ EBU ZEHRA, C. I, No: 156; AVCI, *Ceza Özel Hükümler*, s.435.

Bağy suçunun had suçları mı yoksa tazir suçları içinde mi yer aldığı noktasında ise tartışmalar vardır. Muhammed Ebu Zehra kitabındaki had suçları bölümünde bağy suçuna yer vermemiştir. Hanefiler de genel olarak bu suça had suçları kısmında yer vermemişlerdir.²⁰ Ancak günümüz hukuk tarihi kitaplarında bağy suçu, hep had suçlarıyla beraber zikredilmiştir.²¹

İslam ceza hukukunda had suçlarının temel kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir. Ayetlerde kesin olarak bu suça değinilmemesi bu suçun had suçu mu yoksa tazir suçu mu olduğu yönündeki karışıklığın temel sebebidir.²² Bu suç ilk olarak Hz. Ali'nin halifeliği devrinde ortaya çıkmış ve halife kendisine karşı ayaklanan Haricilere karşı önce kendileri saldırmadan bir müdahalede bulunmamış, yapılan savaş sonrasında ise onların kadın ve çocuklarını esir almamıştır.²³

Bağy suçu açısından muhakkak unutulmaması gereken durum şudur ki; bu isyancıların isyan etmesinin sebebi kendilerince haksız, adil olmayan veya gayrimeşru bir hükümetin yönetimde bulunmasıdır. Burada İslam hukukunda tanınmış olan muhalefet hakkının sınırının aşılması durumu söz konusudur. Bir hadiste de “*Şehitlerin en hayırlısı Hz. Hamza ve zalim imama karşı iyiliği emredip kötülükten alıkoyduğu için öldürülen adamdır*”²⁴ denilerek haksızlığa karşı harekete geçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu sebeple devlet yönetimine muhalefet edenler silahlanıp terör örgütü niteliği almadıkça kendilerine müdahale

²⁰ AKMAN, Mehmet, “Önceki Hukukumuzda İsyân Suçu”, MÜHF Hukuk Araştırmaları, İstanbul, 1995, s.206.

²¹ Bkz. CİN, Halil / AKGÜNDÜZ, Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 1995, C. I, s.312; ÜÇOK, Coşkun, MUMCU, Ahmet, BOZKURT, Gülnihal, Türk Hukuk Tarihi, Ankara, 2006, s.95.

²² Konu üzerinde özel olarak çalışma yapmış olan bazı araştırmacılar bu suçun had değil de tazir suçları arasında yer aldığı görüşünü savunmaktadırlar. AKMAN, “İsyân”, s.208.

²³ ABOU EL FADL, s.34.

²⁴ Ebu Davud, *Melahim*, 17; Tirmizî, *Fiten*, 13; Nesâî, *Bey'at*, 37; İbn Mâce, *Fiten*, 20; Ahmed b. Hanbel, C. III, 19,61.

edilemez.²⁵ Haricilerle silahlı bir örgüt kurup devlet yönetimine isyan etmedikçe savaşılmamış olması bu durumun bir göstergesidir.²⁶ Devlet yönetimine muhalefet eden grup toplumda bazı kesimlerin desteğini alarak büyümeye başlarsa ve propaganda yaparak toplumda bir karışıklık ortamı çıkarmaya başlarsa önce uyarılırlar, ardından ısrarları halinde tazir cezası verilebilir.²⁷ İslam hukukçuları genel olarak isyan hazırlığında olan kişilerin yakalandıklarında uslanıncaya ve düşüncelerinden vazgeçinceye kadar hapsedilmeleri gerektiği görüşündedirler.²⁸

Bu sebeplerle bu isyancıları adi suçlulardan ayrı tutmak zorunluluğu doğmaktadır. Bunlar eşkıyalar gibi halkı yağmalamak ve öldürmek, mallarını ve canlarını tehdit etmek amacıyla değillerdir. Bu suçu diğerlerinden ayırtıran temel unsur da kuşkusuz bu siyasi saiktir. İsyancılar karşı bu kadar sert tedbirlere başvurup onlara ölüm cezası verilmesi durumuna gidecek kadar katı şekilde davranılmasının esas sebebi karışıklık ve anarşinin İslam toplumunda mutlak olarak engellenmesi gerektiği düşüncesidir.²⁹

²⁵ HAMİDULLAH, İslam'da Devlet İdaresi, No:341; AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.444.

²⁶ SERAHSİ, Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed,(ö. 1097), Mebsût, (Editör: Mustafa Cevat Akşit) Gümüşev Yayıncılık, İstanbul, 2008, C.X, 126; MAVERDİ, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, el-Ahkamu's-Sultaniyye, çev. Ali Şafak, İstanbul, 1976, s.67.

²⁷ MAVERDİ, s.67; KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul, 2012, C. I, s.207.

²⁸ Eğer bu durumda devlet güçleri harekete geçmezse devlet içinde karışıklık çıkar ve kamu düzeni zarar görür. Bunun önüne geçmek için taziren hapis uygulanmalıdır. BİLMEN, C. III, s.413. Bu durum muhalefet edenlerin eleştiri sınırını aşıp sövmeye varan hareket yapmaları halinde de böyledir. EBU ZEHRİ, C. I, No:165.

²⁹ AKMAN, "İsyan", s.207.

Günümüz ceza hukukunda oluşturulan sistem açısından da bakacak olursak bağy suçunu, siyasi saikle işlenen bir suç olmasından dolayı siyasi suçlar kategorisine koymamız gerekmektedir.³⁰

II. BAĞY (İSYAN) SUÇUNUN TEMEL UNSURLARI

1. Devlet Başkanına veya Meşru Siyasi İktidar Düzenine Karşı Ayaklanmak

İsyanın meşru ve adil³¹ devlet başkanına veya siyasi iktidar düzenine yönelik yapılması şarttır.³² Burada dikkat çekilmesi gereken nokta ise suçun oluşabilmesi için devlet başkanının adil bir şekilde ülkeyi yönetiyor olması ve isyancıların fiilinin de haksız olması gerekir.³³ Fasık ve zalim devlet başkanına karşı çıkmak bağy suçunun kapsamı dışında tutulmuştur.³⁴ Üzerine düşen yönetme görevini gereği gibi ve adil olarak yerine getiremeyen devlet başkanına karşı isyan etme durumunda bu muhalefet eden kesime halk da yardım etmeli ve bu devlet başkanı azledilmelidir. Bu isyan bağy suçunu oluşturmaz.³⁵

³⁰ AKGÜNDÜZ, Ahmet, İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, İstanbul, 2011, C. I, s.527.

³¹ BAYRAKTAR, s.18.

³² ERSOY, Seyde, “İslam Hukukunda Terörle İlgili Suçlar ve Cezaları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi S.B.E, Kahramanmaraş, 2007, s.50.

³³ ÖZEK, s.16.

³⁴ CİN /AKYILMAZ, s. 268-269. Bazı Maliki, Şafii ve Hanbelilere göre ise meşru yollarla iş başına gelmemesine rağmen ve hatta özel hayatında fasık birisi olsa bile adil uygulamaları bulunan, görevde kalması toplumun yararına olan veya ilk göreve geldiğinde adil iken sonradan fasık olan ama verdiği hükümler ile halkın hoşnutluğunu kazanan kişinin de adil (meşru) devlet başkanı sıfatına haiz olduğu görüşü hakimdir. EBU ZEHRA, C. I, No:180; AVCI, Ceza Özel Hükümler, s. 436-444; UDEH, C. II, No:662/d.

³⁵ EBU ZEHRA, C. I, No: 175. Haklı olarak yapılan muhalefet bağy suçunu oluşturmaz. Zalim ve kendisine düşen görevleri yerine getiremeyen aciz bir devlet başkanına isyan eden kişiler isyancı sayılmaz. Böyle bir devlet başkanı azle müstehaktır. Bu durumda yapılan isyanın bağy suçunu oluşturmaması için devlet başkanının azlinin halk arasında fitneye sebep olmaması gerekmektedir. BİLMEN, C. III, s.411; BAYRAKTAR, s.18.

Devlet başkanı aşağıda sayacağımız dört yoldan birisiyle iş başına gelirse meşru sayılır:

i. Âlim ve fakih kişilerin oluşturduğu ehlü'l-hal ve'l-akd (tayin ve azil) heyeti aracılığıyla devlet başkanının seçimle işbaşına gelmiş olması durumunda. (Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ebubekir'in halife seçilmesinde olduğu gibi)

ii. Bir önceki devlet reisinin, kendisinden sonra gelmesini istediği kişiyi aday göstermesi yoluyla.³⁶ (Hz. Ebubekir'in vefatına yakın Hz. Ömer'i, kendisinden sonra gelecek halife olarak aday göstermesi ve halkın da Hz. Ömer'e biat etmesi durumunda)

iii. Devlet reisi, kendisinden sonra başa gelecek kişiyi belirlemeyi belirli bir heyete bırakabilir.³⁷ (Hz. Ömer, kendinden sonra gelecek halifeyi belirlemeleri için sahabeden altı kişilik bir meclis belirledi. Bu heyetin halk arasında yaptığı teamül yoklaması sonucunda Hz. Osman halife olarak seçilmiştir.)

iv. Zor kullanarak devlet başkanı olmak.³⁸ Meşru halifenin olduğu yerde zor kullanarak iktidarı ele geçiren kişi ise meşru halife olamaz.³⁹

Eğer bu yukarıda saydığımız dört yoldan biriyle devlet başkanlığı kazanılmışsa, o devlet başkanına karşı yapılacak ayaklanma bağı suçunu oluşturur; aksi takdirde ayaklanan kişiler bâğî sayılmazlar.⁴⁰ Ancak bu

³⁶ Burada şunu da belirtmek gerekir ki, devlet başkanı isterse kendi çocuğunu da veliaht tayin edebilir. Emevi ve Abbasî halifeleri de bu yolu izlemişlerdir. Bu yolla işbaşına gelen devlet başkanı meşru devlet başkanı sayılır. Bunun olması gereken sistem olup olmadığı ise tartışmaya açık bir konudur.

³⁷ Bazı Hanefilere göre hükümdarı bir cemaatin seçmesi şarttır; fakat bu cemaatin belirli bir sayıda olması şart değildir. İBN ABİDİN, C. IX, s.99.

³⁸ Bazı müelliflere göre; silah zoruyla güç ve kuvvette üstün gelen kişi insanları kendisine bağlarsa, bu durumda o kişiye itaat vaciptir. UDEH, C. II, No:662/a. Hükümdarlığı zorla ele geçiren kişiye isyan caiz değildir. İBN ABİDİN, C. IX, s.94.

³⁹ AVCI, Mustafa, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Konya, 2015, s.104.

⁴⁰ Şeyh Bedreddin'e göre; Müslümanlar birisinin devlet başkanlığı yapması konusunda birleşseler ve bu devlet başkanı sayesinde güvende olsalar, bu sırada

konuda da âlimler arasında kesin bir görüş birliği yoktur. Bazı müellifler adil olmayan halifeye karşı isyan edilebileceği görüşünderken⁴¹ bazıları ise fasık devlet başkanına karşı yapılan isyanı meşru görmemiştir. Fakat halka zulmeden ve ülkeyi baskı ile yöneten bu sebeple de gayrimeşru hale gelmiş olan devlet başkanına karşı yapılan ayaklanma kurtuluş savaşı sayılmaktadır.⁴² Dolayısıyla ayaklananların, devlet başkanının halka zulüm ve baskı yapmasından dolayı giriştikleri mücadele bağy niteliğinde değildir.⁴³

Bu konuda Hasan el-Basri şöyle demiştir: “şunlar- yani Emevi halifeleri- her ne kadar halk kendilerine uymakta ve günahattan çekinmemekte iseler de Hak onlara itaat etmemizi gerekli görmüştür, kendilerine isyan etmeyi bizlere yasak etmiştir, zararlarından ve kötülüklerinden tevbe etmek ve dua etmek suretiyle kendimizi kurtarmamız emredilmiştir.”

Yine Emeviler konusunda; “Onlara ne söylememi beklersiniz? Onlar bizim için beş şeyi üstlenmişlerdir: Cuma namazı, cemaatle namaz kılma, ganimet, düşman için nöbet tutma ve had cezalarıdır. Allah’a yemin ederim ki din ancak bu (sembollerle) dosdoğru yaşanır. İsterse adaletten ayrılınsınlar ve zulüm etsinler. Allah’a kalem ederim ki, Allah’ın onların elleriyle düzelttiği şey onların bozduklarından daha çoktur.”⁴⁴

Yaratıcıya isyana götürüyorsa, yaratığa itaat yoktur. Hz. Peygamber’den rivayet edildiğine göre “Müslüman sevdiği ve sevmediği

bir başka Müslüman grup devlet başkanına başkaldırsa bu durumda devlet başkanının yaptığı bir zulüm bu isyana sebep olmuşsa bu grup isyancı sayılmaz. Bu halde halk başkaldıran gruba karşı devlet başkanına yardım etmemelidir, aksi halde zulme imkân verilmiş olur. Fakat halkın başkaldıran gruba da yardım etmemesi gerekir. Şeyh Bedreddin, Camiu’l-Fusûleyn, (Yargılama Usulüne Dair, ed. Hacı Yunus Apaydın), Ankara, 2012, s.45-46.

⁴¹ EBU ZEHRA, C. I, No:175; ÖZCAN, Abdüssemet, “Hadislere göre Hukuki ve Diyanî Cezalar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi S.B.E, Erzurum, 2015, s.77.

⁴² HAMİDULLAH, İslam’da Devlet İdaresi, No: 344.

⁴³ ÖZEL, Ahmet, “Dârülbağy”, *DİA*, C. VIII, s.514.

⁴⁴ Tarihu’l Cedel, s.346, akt: EBU ZEHRA, C. I, No:181.

hususta boyun eğip itaat edecektir. Şayet bir günahı işlemesi emrediliyorsa ne itaat etmesi gerekir ne de boyun eğmesi.”⁴⁵

2. İsyân Edenlerin Kendilerince Haklı Bir Sebebe (Tevîl) Dayanmaları

Buradaki tevilden anlaşılması gereken devlet başkanına karşı başlatılan isyan, isyancılar tarafından bir amaca dayandırılmalıdır ki bu fiil isyan suçu oluşturabilsin.⁴⁶ Bağy suçunun oluşabilmesi için siyasi saik şarttır. Burada özel bir kast aranmaktadır. Siyasi saik olmadan yani genel kastla işlenen fiil bağy fiilini oluşturmaz.⁴⁷ Bu tevîl olmadan yani herhangi bir tevile dayanmadan hareket edenler bağy suçunu değil de, hırabe (yol kesme-eşkıyalık) suçunu işlemiş olurlar.⁴⁸ Devlet başkanı meşru yoldan seçilmemiştir, devlet başkanı görevlerini yerine getirmemektedir... vb. sebepler bu şarta örnek olarak gösterilebilir. Bâğîlerin dayandığı bu sebep gerçekte olmasa fakat bâğîler buna inanarak hareket etseler bile bu şart sağlanmış olur.⁴⁹ Osmanlı devrinin önemli müelliflerinden Molla Hüsrev ve İbrahim Halebi ise isyancıların kendilerince haklı bir sebebe dayanmaları unsurunu kabul etmemiş,

⁴⁵ Buhari, *Cihad*, 108, *Ahkâm*, 4; Müslim, *İmare*, 34, 38; Ebu Davud, *Cihad*, 87; Tirmizi, *Cihad*, 29; EBU ZEHRA, C.I, No:179.

⁴⁶ ŞAFAK, *İslam Ceza Hukuku*, s.182.

⁴⁷ AVCI, Mustafa, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul, 2004, s.350.

⁴⁸ AKMAN, s. 212; TABASSUM, Sadia, “Combatants, not Bandits: The Status of Rebels in Islamic Law”, *International Review of the Red Cross*, vol. 93, no: 881, 2011, s. 18. Hırabe suçunu işleyenlerin (kutta-ı tarik) dayandıkları bir sebep yoktur, insanların canlarına ve mallarına kastederler. BİLMEN, C. III, s. 412. Hanefî ve Hanbelîlerin görüşü bu doğrultudadır; fakat Şafîilere göre herhangi bir tevile dayanmadan hareket edenler bâğî olarak cezalandırılmazlar. Yaptıkları fiiller herhangi bir suçu oluşturuyorsa o suçtan dolayı cezalandırılırlar. UDEH, C. II, No:662/c

⁴⁹ AVCI, *Ceza Özel Hükümler*, s.443. Hırabe suçunda siyasi iktidara başkaldırma amacı bulunmamaktadır. BİLMEN, C. III, s. 412; BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkıya”, *DİA*, C. XI, s.463.

isyancıların en küçük bir itaatsizliklerini bile isyan suçu olarak kabul etmiş ve cezalandırılmaları gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰

Belirli bir amaç dâhilinde devlete ve halifeye isyan edenlere İslam hukukunda verilebilecek en güzel örneklerden biri, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin kuvvetleri Muaviye'nin ordusunu yenmek üzereyken Muaviye'nin askerleri mızraklarının ucuna Kur'an sayfalarını asarak Allah'ın kitabı aramızda hakem olsun diyerek bir öneri getirmişlerdir. Hz. Ali ise bu fikre pek sıcak bakmasa da adamlarının isteği üzerine bu teklifi kabul etmiştir. Böylelikle tarafların arasından seçilecek iki hakem halifenin kim olacağına karar versin ortak hükmüne ulaşılmıştır. Hz. Ali'nin adamlarından bir grup ise hükmün ancak Allah'a ait olduğunu söyleyerek ordudan ayrıldılar. İşte daha sonradan Hariciler de denen bu grubun halifeye ve devlete karşı çıkarak ayaklanmasındaki sebep ise "Allah'tan başka hüküm verecek yoktur." görüşünde olmalarıdır.⁵¹

3. İsyân Esnasında Kuvvet Kullanmak

Eğer kuvvet kullanarak iktidarı devirmeyi amaçlamazlarsa yani sadece düşüncede kalıp fiile dökmedikleri sürece bu suç sadece düşünce suçu olarak kalır, bağy suçu oluşmaz.⁵² İsyancıların topladıkları kuvvetin devlet yönetimini ele geçirmeye yetecek büyüklükte olup olmamasının önemi yoktur. Bir kuvvet toplamaları ve düşüncelerini fiiliyata geçirmeye hazır olmaları yeterlidir. İsyancıların ellerinde bulunan silahların ağır nitelikte olması isyancıların siyasi saiklerinin bulunduğu delalet eder.⁵³

Malikiler ise kuvvet kullanılması şartının zorunlu olmadığını savunurlar. Bunlara göre devlet başkanına veya emire yönelik olarak yapılan her türlü karşı gelme bağy suçunu oluşturur.⁵⁴

⁵⁰ KAŞIKÇI, s.158.

⁵¹ MAVERDİ, s.67.

⁵² Bu durumda isyancılar kendilerini koruyacak askeri güce erişmemiş oldukları için işledikleri suç isyan suçu olmaz. Dolayısıyla bu halde, suçu işledikten sonra pişman olup devlete sığınarlarsa verdikleri zararlardan dolayı isyancıların aksine sorumlu olurlar. SERAHSİ, C. X, 134.

⁵³ ALBAYRAK, Fatih Mehmet, "İslam Hukukunda Terör Niteliği Taşıyan Suçlar", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, UÜSBE, Bursa, 1997, s.83. Akt. AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.443.

⁵⁴ UDEH, C. II, No:662/d.

Yezid b. Muaviye'ye, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr biat etmediler, kuvvete başvurmadıklarından kendileri isyancı sayılmamışlardır. İslam tarihinde devlet reisine karşı kuvvet kullanmak veya kullanmamak suretiyle muhalefeti bildiren kişi veya grupların örneği pek çoktur.⁵⁵

4. İsyanın Topluca İşlenmesi

Tek kişinin başkaldırması isyan suçunu oluşturmamakla birlikte⁵⁶ bu suçun oluşumu için kaç kişinin gerekli olduğu konusunda İslam hukukçuları bir ittifak içinde değillerdir.⁵⁷ Suçlular teker teker hareket ederlerse her birine kendi işlediği bireysel suç için ceza verilir. Ortak hareket olgusunun oluşması şarttır.

Topluca işlenmekten maksat nedir kısaca belirtecek olursak; isyankârlar sayıca ve kuvvet bakımından fazla ve güçlü olmalıdırlar. Yani kendilerine karşı ancak kuvvet kullanmak suretiyle başa çıkılabilmelidir.⁵⁸ Hanbeli mezhebine göre 1, 2 veya 10 kişilik bir grup da olsa iyi silah kullanmasını biliyorlarsa sayı bakımından az oluşları önemli değildir. İsyan etmeleri durumunda bağıy suç oluşur.⁵⁹ Malikilere göre bâğîler bir topluluk olabileceği gibi, sadece bir kişi de bu suçun faili olabilir. Yani onlar güç ve kuvvet unsurunu bu suçun unsuru olarak kabul etmezler.⁶⁰ Şafiiler, isyankârların başlarında bulunan birine itaatlerini, birinden emir ve komut almalarını şart koşarlar.⁶¹ Eğer başlarında böyle

⁵⁵ ŞAFAK, İslam Ceza Hukuku, s.183. Bazı müelliflere göre muhalefet; Allah'ın hadlerinin çiğnenmesine olan öfkeyi içeriyorsa vacip, hakkında nas bulunmayan dünya işleriyle ilgiliyse mubahtır. NEVİN, Abdülhalık Mustafa, İslam Siyasi Düşüncesinde Muhalefet, (çev. Vecdi Akyüz), İst. 1990, s.103.

⁵⁶ UDEH, C. I, No:78; AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.433.

⁵⁷ AYDIN, Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi, 12. Baskı, İstanbul, 2014, s.190.

⁵⁸ ERSOY, s.52.

⁵⁹ ŞAFAK, İslam Ceza Hukuku, s.182.

⁶⁰ BİLMEN, C. III, s.411-412; ERSOY, s.53.

⁶¹ BİLMEN, C. III, s.412. Serahsi de bağıy suçunun sadece örgüt niteliğine haiz bir topluluk tarafından işlenebileceği görüşündedir. SERAHSİ, C. X, 134.

bir kişi yoksa onlara göre bağy suçu sabit olmaz. Hanefilere göre ise tek kişinin yapacağı başkaldırı alelade bir isyandan ibaret olup hakkında bâğîlere ait hüküm uygulanmaz.⁶² Bir kavle göre en az 10, bir kavle göre ise 4 kişiden oluşan bir topluluk bu şartı sağlamış olur.⁶³ Tek kişinin bu suçu işleyemeyeceğine örnek olarak kendisine suikast düzenleyen İbn Mülcem'in davranışını Hz. Ali'nin bağy olarak değil de adi suç olarak kabul etmesidir.⁶⁴ Fakat Zahirilere göre bağy suçu örgütlü bir suç değildir, dolayısıyla bir kişi olsa bile bağy suçunun oluşabileceği kanaatindedirler.⁶⁵

Bâğîlerin aralarında iş bölümü ve dayanışma bulunması gerekir. Bu durumu müellifler menea olarak adlandırmışlardır. Menea, kuvvet, cemaat, bir kişinin hamisi ve aşireti olan ve o kişiyi başkalarının saldırılarından koruyan kimseler demektir. Bazı görüşlere göre en az dört, bazı görüşlere göre ise on kişiden oluşan bir topluluk menea sahibidir.⁶⁶ Bu durum bâğîlerin örgüt vasfına sahip olduklarını gösterir.

5. İsyân Kastı

Buradaki isyân kastından anlaşılması gereken; yukarıda suçun genel unsurlarında bahsettiğimiz manevi unsurdur. Yani bilerek ve isteyerek bu suçun işlenmesidir. Ancak bu suçun oluşabilmesi için özel olarak bir kast aranmaktadır. Bu da şüphesiz siyasi saik yani devlet başkanına karşı isyân amacıdır.⁶⁷

İsyancılar isyân kastıyla, devlet başkanını veya meşru siyasi iktidar düzenini değiştirmek amacıyla⁶⁸ değillerse; amaçları, sadece belirli bir uygulamayı veya kimseyi protesto etmek ve onlara göre yanlış olan uygulamanın değiştirilmesi veya devlet yönetiminde istemedikleri

⁶² AYDIN, Türk Hukuk Tarihi, s.190.

⁶³ ŞAFAK, İslam Ceza Hukuku, s.182.

⁶⁴ UDEH, C. II, No:663/a; AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.439.

⁶⁵ UDEH, C. II, No:662/d.

⁶⁶ BİLMEN, C. III, s.344.

⁶⁷ UDEH, C. II, No:664.

⁶⁸ KARAMAN, C. I, s.208; AKMAN, İsyân, s.216-217; AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.442.

bir kimsenin azlını istemek ise, bu eylemleri kuşkusuz bağı suçunu oluşturmaz.⁶⁹

Ayrıca, teslim olmadan ve isyan bastırılmadan önce bir haksız fiil işlemler veya isyan tam sona erecekken böyle haksız bir fiil oluşmasına sebep olmuşlarsa, ortaya çıkan bu haksız fiil bağı suçunu oluşturmaz. Bu haksız fiil ayrıca bir cezayı gerektiriyorsa, o cezaya çarptırılırlar.⁷⁰ Çünkü bağı suçunda özel ve nitelikli bir kast aranmaktadır.⁷¹ Devlet başkanına biat ve itaat etmemek, verdiği görevleri yapmamak, muhalefet etmek ve azlını istemek, bağı suçunu oluşturmaz.⁷²

III. BAĞY SUÇUNDAKİ HUKUKİ VE CEZAI SORUMLULUK

1. İsyandan Önceki Sorumluluk

Asr-ı Saadet döneminde tüm halifeler kendilerine karşı bazen eleştirinin sınırının aşıldığı durumlarda bile devlet başkanı olmalarına rağmen bu eleştirileri yapan insanlara karşı cezalandırma yoluna gitmemişlerdir.⁷³ Bir rivayete göre, bazı hariciler Ömer b. Abdülaziz'e hakaret ederler. Oranın valisi bunu haber vermek üzere birisini gönderir

⁶⁹ Fakat isyancıların isyanlarının sebebi devlet başkanı tarafından yapılan bir zulüm değilse ve isyancılar kendilerinin de yönetimde hak sahibi olduklarını veya yönetme hakkının sadece kendilerine ait olduğu düşüncesiyle isyan ederlerse bağı olurlar. Bu durumda eli silah tutan herkes devlet güçlerinin yanında isyancılarla savaşmalıdır. Şeyh Bedreddin, Camiu'l-Fusûleyn, s.46

⁷⁰ OKKA, Sevinç, "İslam Hukuku ve Osmanlı Uygulamasında Bağy Suçu", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1997, s.40.

⁷¹ ŞAFAK, İslam Ceza Hukuku, s.183.

⁷² AVCI, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, s.213.

⁷³ Bir mescitte halife olan Hz. Ali aleyhine sözler söylenmektedir. Hatta bu adamlardan birisi "Allah'a ahdedirim ki onu öldürecekmiş demiş bunun üzerine sahabeden birisi bu adamı tutup Hz. Ali'nin huzuruna getirmiştir. Halife bu adama yazıklar olsun dedikten sonra adamın salıverilmesini emretti. Sahabe ise bu duruma şaşırarak "Neden bu adamı salıverdiniz, seni öldürmek için ahdetmişti" deyince Hz. Ali de "beni öldürmeden ben mi onu öldüreyim" cevabını vermiştir. SERAHSİ, C. X, 125. Burada belirtmemiz gereken husus ise şudur ki, İslam hukukuna göre eleştiri haktır; fakat eleştiri sınır aşılıp hakaret fiili işlenirse bu durum hukuka aykırıdır.

ve halifeye kendisine hakaret edeni öldürmek istediğini bildirir. Ömer b. Abdülaziz valiye yazdığı mektupta: “..eğer onu öldürürsen ben de seni öldürürüm. Çünkü hiçbir kimse Peygamber (s.a.v)’e hakaret etmediği sürece birisini eleştirdi diye öldürülemez. Bu mektubum sana ulaştığı zaman o kişiyi Müslümanlara zarar vermemesi için hapsed ve her ay kendisine tevbe etmesini teklif et. Eğer tövbe ederse onu salıver.” der. İşte burada devlet başkanı, o kişinin sadece insanlar arasında fitne çıkaracağı ve huzursuzluk yaratacağı endişesiyle sadece hapsedilmesi, tövbe etmesi durumunda ise hemen salıverilmesine hükmetmiştir.⁷⁴

Bir hadis-i şerifte de isyan niteliğine varmayan eleştirinin bağy suçu olarak değerlendirilemeyeceği hususu düzenlenmiştir: “Hz. Peygamber Huneyn savaşı ganimetlerini dağıttuktan sonra bir adam ganimetlerin adaletsiz dağıtıldığını düşünür ve “Allah’tan kork ey Muhammed” der. Peygamberimiz de “ Ben Allah’a isyan edersem O’na kim itaat eder? Yeryüzündeki insanlar bana güven duyabilirler mi? Bana güven veremezsiniz.” der. Bu adam gittikten sonra orada bulunanlardan biri Hz. Peygamber’den onu öldürmek için izin ister. Rasulullah buna izin vermez ve şöyle söyler: “ileride bu adamın neslinden, Kur’an okuyan ancak okuduğu Kur’an göğsünden yukarı çıkamayan kişiler gelecek ve Müslümanları öldürecekler. Ve putperestlere ilişmeyecektir. Okun yaydan çıktığı gibi İslam’dan çıkacaklardır. Eğer ben bunlara erişirsem kendilerini Ad’ın öldürmesi gibi öldürürüm.”⁷⁵

Burada çıkaracağımız sonuç; Hz. Peygamber bir kişiyi sırf kendisini eleştirdiği ve Allah’tan korkmamakla suçladığı için herhangi bir şey yapmıyor; ancak bu ortalığı kızıştırma durumu Müslümanlara zarar verme raddesine gelirse bu isyancıları öldüreceğini bildiriyor. İsyân suçunda fiilin cezalandırılabilmesi için sadece niyet veya hazırlık yeterli değildir. İsyân hareketi ve suça azmetmek gerekir. İslam hukukundaki bu

⁷⁴ EBU ZEHRA, C. I, No:165.

⁷⁵ Buhari, *Enbiya* 6; Ebu Davud; *Sünne* 28, *Zekât* 79. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III/68,73; EBU ZEHRA, C. I, No:171.

esaslar ve kurallar, sistematığın ortaçağ hristiyan düşüncesine nazaran çok daha adil ve insani düşüncelerle ortaya konduğunu göstermektedir.⁷⁶

Osmanlı uygulamasında da daha önce isyan etmiş ve isyanı bastırılmış olan bir örgütün lideri yeniden isyan hazırlığında olması durumunda bu liderin bulunduğu bölgeden sürgün edilmesi cezasına başvurulmuştur.⁷⁷

Bid'atçı olarak da adlandırılan fesat çıkaran gruplara nasıl bir cezanın verileceği konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bilmen'e göre devlet başkanının aleyhinde onun şeref ve şanını kıracak yalanlar ortaya atan ve bu surette toplum düzeninin bozulmasını amaçlayan ve fitne ve fesada yol açan kimseler siyaseten katl cezasına çarptırılmalıdırlar.⁷⁸ Bazı âlimler bunlara ölüm cezası verilmesinin gerektiğini düşünürken Ebu Hanife ve bazı diğer müellifler ise bu bid'atçılara verilecek cezanın ölüm cezasına varmayan tazir cezası olması gerektiğini savunurlar. Ancak bid'atçılar fiilen çarpışmak için silah kuşanırlarsa bunlar isyancı bâğîler (bağy suçunu işleyenler) statüsüne girerler. Bu durumda da ölüm cezasından başka çare kalmamaktadır. Bu bid'atçılar bilfiil kuvvet toplamadıkları sürece cezaları dayak ve hapis cezası olmalıdır.

İslam hukukçularının bir kısmı isyan başlamadan asilerle savaşılamayacağı görüşündedirler.⁷⁹ Farklı görüşlere sahip kişiler bir araya gelip, propagandaya başlarsa kendileri uyarılır, bu uyarıları dikkate almazlarsa tazirle cezalandırılırlar.⁸⁰ Başka bir görüşe göre ise; asiler hazırlık yapmaktaysalar ve isyan edecekleri muhakkaksa isyan etmeleri beklenmeksizin bunlarla mücadeleye başlanır.⁸¹ Eğer bu yapılmazsa fitne ülke geneline sirayet edebilir.⁸²

⁷⁶ Fiile geçmeyen ve düşünce halinde kalan davranışlar cezalandırılmamaktadır. ÖZEK, s.17. Bu durumda devlet başkanı isyancılara saldıramaz. Şeyh Bedreddin, Camiu'l-Fusûleyn, s.46.

⁷⁷ AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.446.

⁷⁸ BİLMEN, C. III, s.313.

⁷⁹ İBN ABİDİN, C. IX, s.95.

⁸⁰ AKGÜNDÜZ, C. I, s.528.

⁸¹ "Münafıklar, kalplerinde çürüklük bulunanlar ve Medine'de asılsız haber yayanlar yaptıklarına son vermezlerse seni onların üzerine sevk edeceğiz; o zaman seninle beraber orada fazla oturamayacaklar, Allah'ın rahmetinden

“Fakat fıkıh bilginlerinin çoğunluğu görüş birliğine varmışlardır ki, isyancılar savaşmak için çıktıkları ve karar verdikleri zaman, halife durup onların kendi üzerine çullanmalarını beklemez. Çünkü böyle yapmak yenilgi demektir. Meseleye son vermek ya da engellemek demek değildir.”⁸³

Eğer asiler devlet güçlerine saldırmazlarsa; İmam Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel'e göre devlet başkanının da bunlara saldırma hakkı yoktur. Ebu Hanife'ye göre⁸⁴ ise asilerin bir araya toplanmaları ve kanuni yükümlülüklerini yerine getirmemeleri saldırı için kâfidir. Halife bunlar saldırmazdan evvel saldırıya geçebilir.⁸⁵

Devlet başkanı veya halife, asilerle savaşma raddesine gelirse asilerle savaşmadan önce onları doğru yola davet eder, isyanlarını sulh yoluyla bastırmaya çalışır. Eğer sulh yoluyla isyanları bastıramazsa o takdirde kuvvet kullanma yoluna başvurulur ve asilerle savaşılır.⁸⁶ Serahsi de devlet güçlerinin harekete geçmeden önce isyancıları doğru yola çağırması gerektiğini belirtmiş; ancak haber verilmemesi durumunda da sorumlu tutulmayacaklarını söylemiştir.⁸⁷

uzaklaşmış olarak nerede bulunsalar yakalanıp öldürülecekler.” Ahzab, 60-61. Bu ayetle toplum güvenliğini bozmak başlı başına bir suç olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla isyancıların silahlı eylemde bulunmadan bu şekilde davranışlarda bulunması bile suçtur.

⁸² KARAMAN, C. I, s.207; CİN /AKYILMAZ, s.270.

⁸³ EBU ZEHRA, C. I, No:179.

⁸⁴ MAVSİLİ, C. IV, 113-114; UDEH, C. II, No:663/a

⁸⁵ İBN ABİDİN, C. IX, s. 101; YAŞAR, Muhammed Yusuf, İslam Hukukunda Bağy Suçu ve Cezası, <http://www.mazgirtmuftulugu.gov.tr>. e.t. 10.10.2015. Osmanlı uygulamasında ise padişahın hayatına kast eden kişilerin ise bu eyleme teşebbüs etmeleri bile ölüm cezası ile cezalandırılmalarına kâfidir. I. Ahmed'in sadrazamı Derviş Paşa'nın saraya tünel kazdırıp padişahı azledeceği haberi duyulunca bu durum hemen padişaha bildirilmiş ve herhangi bir soruşturma yapılmadan Derviş Paşa öldürülmüştür. MUMCU, Siyaseten Katl, s.77.

⁸⁶ MAVERDİ, s. 68; NEVEVİ, Ebû Zekerriyya Yakub b. Şeref (ö. 1277), Minhac, (Açıklamalı Şafii İlmihali), terc. Mithat Acat, İstanbul, 2013, s.464.

⁸⁷ SERAHSİ, C. X, 128-129.

İsyancılar, isyanın başlamasından önce kasten bir kimseyi yaralamışlar veya öldürmüşlerse, bir malı çalmışlar, yağmalamışlarsa veya mala zarar vermişlerse; bu fillerden ayrıca sorumlu olurlar ve bunlara karşılık gelen cezalarla cezalandırılırlar. Hukuken telef ettikleri malları tazmin etmeleri gerekir.⁸⁸

2. İsyandan Sonraki Sorumluluk

Bağîlerle yapılacak savaş cihat mahiyetindedir ve Müslümanlar için bir yükümlülüktür.⁸⁹ Dolayısıyla, isyan sırasında savaşılan isyancıların mücadele esnasında öldürülmeleri mümkündür; ancak bu durum isyancılar yakalandıktan sonra, her zaman ölüm cezasının verileceği anlamına gelmez.⁹⁰ Savaş sonunda sağ kalan bağîlerin cezası taziren verilir, Ebu Hanife'ye göre bu tazir cezası ölüm cezası da olabilir.⁹¹

İsyanın bastırılması ve isyancıların yakalanmasından sonra harp hukuku hükümleri uygulanacağından bağîlerin isyan sırasındaki diğer suçlarından dolayı kendilerine ayrıca ceza verilmez.⁹² Sadece isyandan dolayı tazir cezasına çarptırılırlar. Ancak isyan sırasında ayrıca işlenen suçun isyanla alakası bulunmaz ise bu fiilden dolayı ayrıca cezalandırılmaları kaçınılmazdır.⁹³ Örneğin; içki içmek, hırsızlık yapmak... vb. gibi.⁹⁴

⁸⁸ ŞAFAK, İslam Ceza, s.183.

⁸⁹ ÖZEK, s.16.

⁹⁰ MAVERDİ, s.67-68.

⁹¹ AKMAN, “İsyan”, s.217.

⁹² OKKA, s. 43. Bağîler, isyan sırasında işledikleri adam öldürme ve yaralama, mala zarar verme, yağma, hırsızlık... vb. gibi isyan ile alakalı olan suçlardan ötürü ayrıca cezalandırılmazlar. Bu suçlar bağy suçunun ortaya çıkış biçimi olarak görülmelidir. Çünkü bağîlerin kendi tevellilerine göre öldürdüklerinin kanları helaldir. AKŞİT, s.102.

⁹³ Ebu Hanife, göre tazir olarak ölüm cezası da verilebileceği görüşündedir. Diğer hukukçular ise ölüm cezası dışında bir ceza verilmelidir. CİN/AKYILMAZ, Hukuk Tarihi, s. 270; ŞAFAK, “Bağy”, s.452

⁹⁴ Bu suçlardan dolayı sorumlulukları vardır. UDEH, C. II, No: 666.

Yakalanan isyancılardan yaralı olanlar öldürülemez⁹⁵, malları ganimet olarak dağıtılamaz ve telef edilemez, çocukları esir alınmaz. İmam Şafii ve Ahmet b. Hanbel'e göre kaçan asiler takip dahi edilemez. Ebu Hanife ise bu kaçış diğer isyancılara katılma ve isyanın büyümesi durumuna yol açacaksa takip edilip yakalanması, değilse takip edilmemesi görüşünü benimsemiştir.⁹⁶ Hz. Ali de "Kaçanın peşinden gitmeyin. Esir alınan öldürmeyin. Yaralıya vurmeyin. Gizli şeyleri açığa çıkarmayın. Hiçbir malı almayın." demiştir.⁹⁷

Bâğîlerin isyanı bastırıldıktan sonra İmam Malik, Ahmed b. Hanbel ve İmam Şafii'ye göre bunlara ölüm cezasına varmayacak şekilde tazir cezası verilmesi gerekmektedir. Eğer isyancılar tevbe ederlerse yani pişmanlık duyup hükümet güçlerinin yanına katılırlarsa isyan sırasında adam öldürmüşlerse kısas olunmazlar⁹⁸, hakları kendilerine geri verilir, malları da iade edilir.⁹⁹ Savaş sırasında yakalanınca "beni bırakın düşüneyim, belki tevbe ederim" veya "tevbe ettim" diye elindeki silahı bırakan bâğîye dokunulmaz.¹⁰⁰

İsyanın bastırılması sırasında, asileri öldürmek ve mallarını müsadere etmek caizdir. Silah ve binek hayvanları müsadere edilebilir¹⁰¹,

⁹⁵ NEVEVİ, s.464.

⁹⁶ ŞAFAK, "Bağy", s.452; CİN/AKYILMAZ, Hukuk Tarihi, s. 270. Bilmen; Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre isyancılardan kaçanların ve yaralıların öldürülmemesi ve takip edilmemesi görüşünde olduklarını belirtir. BİLMEN, C. III, s.415

⁹⁷ SERAHSİ, C. X, 126; AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.455.

⁹⁸ Ayrıca isyancıların isyan sırasında telef ettikleri mallar da kendilerine tazmin ettirilmez. SERAHSİ, C. X, 127-128; AKŞİT, s. 115. Taksirle insan öldürmüşlerse bu kişinin diyetini öderler. MAVERDİ, s.69.

⁹⁹ EBU ZEHRA, C. I, No:183.

¹⁰⁰ Bu bağinin öldürülememesinin sebebi Müslüman olmasıdır. Fakat elindeki silahı atmazsa öldürülebilir. İBN ABİDİN, C. IX, s.103.

¹⁰¹ Hz. Peygamber bir keresinde savaşa katılmayan birisinin zırhlarını sahibinin rızası olmadan almıştı. Öyle ki, o kişi "Ya, Muhammed! Gasben mi alıyorsun" demişti. Buna göre savaşmaktan kaçınan birisinin silahı ve malı alınabiliyorsa, devlete isyan eden isyancıların silahları ise evleviyetle alınabilir. İsyân ve mücadele bitince bu silahlar eski sahiplerine verilir. SERAHSİ, C. X, 126.

diğer mallarına ise el konulur ve eğer bâğîler tevbe ederlerse iade edilir.¹⁰² Burada dikkat edilmesi gereken husus ise şudur ki, bâğîlerle savaşıma onları öldürme amaçlı değil, doğru yola ve adalete döndürme amaçlıdır, yaralıları savaş alanında bırakılmaz, tedavi ettirilir.¹⁰³ Bazı müellifler isyanı bâğîleri öldürmeden bastırabilmek mümkünse onların öldürülmesini caiz görmezler.¹⁰⁴

Maverdi'ye göre asilere aniden veya geceleyin baskında bulunulamaz,¹⁰⁵ mancınıklarla üzerlerine şiddetli taş atışları yapılmaz, evleri yakılmaz, meyve ve sebzelikleri imha edilmez, hayvanlarından ve silahlarından kendilerine karşı yararlanılmaz. Ancak Ebu Hanife'ye göre yararlanılabilir.¹⁰⁶ Serahsi ise, isyancılarla yapılan savaşta gece baskını, yangın çıkartma, ateşe verme gibi düşmanlara karşı kullanılacak tüm savaş tekniklerinin kullanılabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁷

İsyan bastırıldıktan sonra ise canları ve malları dokunulmazdır. Hz. Ali de Haricilerle yaptığı savaşlarda esir olanları öldürmemiş, mallarına, kadın ve çocuklarına bir zarar vermemiş ve kaçanları takip etmemiştir.¹⁰⁸

¹⁰² BİLMEN, C. III, 417.

¹⁰³ Müşrikler ve mürtedlerin ise yaralıları savaş alanında bırakılır. MAVERDİ, s.68.

¹⁰⁴ Müslüman kanının akmasını en aza indirmek amacıyla isyancılara karşı gece baskınlarından ve uyarısız hücumlardan kaçınılmalıdır. HAMİDULLAH, İslam'da Devlet İdaresi, No:348-349.

¹⁰⁵ MAVERDİ, s.68.

¹⁰⁶ MAVERDİ, s.69. Şafii ve Hanbelilere göre zorunlu bir durum veya misliyle karşılık verme durumu söz konusu olmadıkça bâğîlere göre yakma, mancınık kullanma, suda boğma gibi toplu öldürme imkânı sağlayan silah ve araçlar kullanılamaz. Hanefi ve Malikilere göre ise yukarıda saydığımız gibi toplu ölüme yol açan silahlar bâğîlere karşı kullanılabilir. Bunlara göre kâfirlere karşı savaşta kullanılacak bütün araçlar bâğîlere karşı da kullanılabilir. UDEH, C. II, 663/a.

¹⁰⁷ SERAHSİ, C. X, 128-129.

¹⁰⁸ AKMAN, s.218.

Bâğîlerin çatışma bölgesinde verdikleri zararları tazmin yükümlülükleri bulunmamaktadır.¹⁰⁹ Maverdi ise bir başka görüş daha olduğunu söyler ve bu görüşe göre isyan çıkarmak haksız bir davranış olduğu için tazmin gerekir.¹¹⁰ Bâğîlerin isyandan sonra ellerindeki malları sahiplerine iade yükümlülükleri vardır.¹¹¹ Kasıtsız öldürdükleri adamların da diyetlerinden sorumlu olurlar.¹¹²

4. Bağy Suçunun Cezası

Bağy suçunun cezası Kur'an'da veya Sünnet'te belirlenmediği için bu suçun cezasının had suçu olarak mı yoksa tazir suçu olarak mı verileceği öğretide tartışmalıdır.

İslam hukukuna göre devlet aleyhine işlenen suçlar taziren cezalandırılır.¹¹³ Bize göre de bağy tazir suçu, bâğîlere verilecek ceza ise tazir cezasıdır. Eğer isyancılar isyan sırasında devlet adamlarına karşı direnme ve öldürme, ülkenin yönetimini ele geçirme, kamuya ait mallara ve topraklara el koyma, demiryolları ve köprülere zarar verme, kaleleri ateşe verme, önemli askeri hedefleri tahrip etme gibi ciddi nitelikli eylemler yapmışlar ve ülkeye ciddi anlamda zarar vermişlerse bunların alacağı ceza genel olarak ölüm cezasıdır.¹¹⁴ Suçun tespiti bakımından ise bu suç diğer bütün tazir suçları gibi kesin bir delil sistemine bağlanmış, bu sebeple haksız cezalandırmaların önüne geçmek amaçlanmıştır.¹¹⁵

¹⁰⁹ ÖZCAN, s. 79. Serahsi bu durumu isyancıların kendilerini koruyacak bir konuma gelip gelmemelerine göre ayırmıştır. Eğer isyancılar kendilerini koruyacak bir konuma ve güce ulaşımlarsa bu halde cana ve mala verdikleri zararlardan dolayı isyan sonrası tevbe edip, pişmanlık duyup devlet güçlerine katılırlarsa sorumlu tutulmazlar. Eğer kendilerini koruyacak konuma ve güce erişmeden isyan edip sonra tevbe ederlerse bu durumda ise verdikleri zararlardan sorumlu olurlar. SERAHSİ, C. X, 127; AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.455.

¹¹⁰ MAVERDİ, s.69.

¹¹¹ HAMİDULLAH, İslam'da Devlet İdaresi, No:357.

¹¹² MAVERDİ, s.69.

¹¹³ ÖZEK, s.15. Bu suçları işleyenler de devlet başkanı veya onun temsilcisi olan hâkimler tarafından cezalandırılır. a.g.e. s.16.

¹¹⁴ UDEH, C. I, No: 81; AKMAN, İsyân, s.217.

¹¹⁵ ÖZEK, s.17.

İsyan sırasında ise asilerin öldürülmesi olayı bir meşru savunma durumu olması dolayısıyla¹¹⁶ İsyancılarla savaşılmasının bir meşru savunma durumu olmasının en büyük örneği; isyancıların ele geçirilen mallarının savaştan sonra tevbe ettikleri takdirde geri verilmesidir; ancak tevbe etmezlerse malları geri verilmez.¹¹⁷ Bu yüzden isyancılara verilecek cezaya, aslında isyancılarla mücadelenin bir hayatta kalma savaşı, bir meşru müdafaa olmasından dolayı ceza demek acımasız bir tabir olabilir.¹¹⁸ Eğer isyancıların geride katılabilecekleri isyancı birlikleri halen mevcutsa esir veya yaralı olan isyancıların da öldürülebileceği görüşünde olanlar vardır.¹¹⁹

Bir görüşe göre, savaşa ve çatışmalara bizzat katılmış olan bâğîler arasındaki kadınlar ve yaşlılar da esir düşüklerinde katledilebilirler. Çünkü bunlar bizzat muharip olmuşlardır.¹²⁰ Serahsi ise isyancılardan olan bir kadının sadece çatışma sırasında öldürülebileceğini, esir alınan savaştan kadının ise ortada hiçbir isyancı kalmayınca kadar hapsedileceğini belirtir. Bu duruma sebep olarak ise dinden dönen bir kadın bile öldürülemezken, isyan eden bir kadının evleviyetle öldürülemeyeceği görüşündedir.¹²¹

Bu suçun tazir suçu olarak kabul edilmesi durumuna binaen, devlet başkanı da tazir cezalarını uygulama mercii olduğundan; isyancıların isyan ile ilgili olmayan suçlarını affedemezken, isyan suçundan dolayı ceza vermeyip affedebilir.¹²²

İsyan suçunun mirasçılık açısından sonuçları ise şu şekilde tezahür edebilir; Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre bâğî, savaş

¹¹⁶ AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.454.

¹¹⁷ MAVSİLİ, C. IV, 114-115.

¹¹⁸ AKMAN, s.217-218.

¹¹⁹ İBN ABİDİN, C. IX, s. 98. Bunun sebebi eğer esir olan bu isyancı esaretten kurtulacak olursa isyancıların yanına katılabilir ve isyanın bastırılması zorlaşır. Bu durumdaki esirin öldürüp öldürülmeyeceğine devlet başkanı karar verir. SERAHSİ, C. X, 126.

¹²⁰ BİLMEN, C. III, s.415.

¹²¹ SERAHSİ, C. X, 127.

¹²² AVCI, Ceza Özel Hükümler, s.455.

esnasında devlet kuvvetleri arasında bulunan kendi akrabalarından birini katlin hakkaniyetine inanarak öldürürse maktule varis olabilir, aksi takdirde varis olamaz.¹²³ Ebu Yusuf'a göre ise iki durumda da varis olamaz.¹²⁴ Ahmed b. Hanbel'e göre de isyancı öldürdüğü akrabasına hiçbir durumda mirasçı olamaz.¹²⁵ Malikilere göre ise kasten öldürmüşse mirasçı olunamaz; fakat taksirle öldürmüşse mirasçı olunur.¹²⁶

5. Gayrimüslimlerin İsyanı veya İsyana Yardımları

Dârülharp (İslam devleti ile arasında sulh bulunmayan gayrimüslim devlet)'te yaşayan gayrimüslimler (Harbiler), isyan eden Müslümanlara yardım etmek üzere anlaşma yapsalar bu anlaşma geçerli değildir. Zira Müslüman kimse gayrimüslime verdiği eman için anlaşma yapabilir. Burada ise tam tersi bir durum söz konusudur. Aynı durum isyancıların sıkıştırılmasıyla harbilerin ülkesine sığınan İslam ülkesi askerlerinin harbilerden yardım alıp, bu yardımı bâğîlere karşı kullanmalarında da söz konusudur ve bu caiz görülmemiştir. Zira burada hakim güç harbiler olmaktadır ve bir Müslüman için harbinin himayesinde ve onun bayrağı altında, bir Müslümana karşı savaşa girişmesi sahih görülmez.¹²⁷ Ancak Dârülharbe iltica etmeden, İslami idare, bâğîlere karşı zimmi ve harbilerden yardım alabilir. Nitekim harbilere karşı savaşan İslam ordusu gayrimüslimlerden hayvan kiralama, ihtiyaçları giderme gibi konularda yardım alabilmektedir.¹²⁸ Aksi bir görüş ise Maverdi'ye aittir. Şöyle ki, ona göre bâğîlerle yapılacak savaş için müşriklerden, zimmilerden yardım istenemez. Ancak müşrik ve mürtetlerle yapılacak savaş için bâğîlerden yardım istenebilir.¹²⁹

¹²³ Bâğî, hükümet kuvvetlerinden olan mirasçısını öldürür ve kendisinin hak yolunda olduğunu iddia ederse mirasçı olur; fakat kendisinin yanlış bir yola saptığını kabul ederse mirasçı olamaz. MAVSİLİ, C. IV, 117.

¹²⁴ SERAHSİ, C. X, 132.

¹²⁵ AKMAN, s.218.

¹²⁶ OKKA, s.50.

¹²⁷ BİLMEN, C. III, s.414.

¹²⁸ FİDAN, Yusuf, İslam'da Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku, Konya, 2005, s.237.

¹²⁹ MAVERDİ, s.69.

Müstemenler (İslam ülkesinde eman alıp yaşayan, zimmet akdi bulunmayan, yabancı ülke vatandaşları), bâğî Müslümanlara, herhangi bir zorlama olmaksızın yardım ederlerse emanları bozulur ve düşman haline gelirler. Bu durumda Hanefiler, müstemenleri, zimmilerle (zimmet akdi ile İslam ülkesinde yaşayan, İslam ülkesi vatandaşı gayrimüslimler) aynı statüde sayarlar. Nasıl ki bâğî olan Müslüman imandan çıkmazsa, müstemen de emandan çıkmış olmaz görüşünü benimserler. Diğer mezhepler ise, müstemenlerin kendi istekleri ile bâğîlere yardım etmesi durumunda emanlarının bozulacağını, dolayısıyla esir edilip mal ve canlarının helal sayılacağını, çocukları ve eşlerinin esir edilebileceğini söylerler. Ancak müstemenler bâğîler tarafından yardıma zorlanmışlarsa ittifak olan görüşe göre emanları bozulmaz.¹³⁰

Zimmiler konusunda ise; bâğîlere katılıp ehl-i adl'e (hükümet güçleri) karşı birlikte isyan eden zimmiler, zimmet akdini bozmuş sayılmazlar.¹³¹ Çoğunluk görüşü bu yöndedir.¹³² Hanbelilere göre ise, zimmiler bu hareketleri ile zimmet akdini bozmuş olurlar ve harbi (düşman) konumuna gelirler. Fakat zimmiler, bâğîleri ehl-i adl sanıp onlarla beraber savaştıklarını, Müslüman yöneticilere itaat ettikleri gibi bâğîlere de itaat etmeleri zorunluluğu altında bulduklarını sandıklarını, aslında isyan kasıtlarının olmadığını iddia ederlerse, bu iddiaları kabul edilir ve isyan suçundan cezalandırılmazlar. Bununla beraber, mal ve can güvenliğine dair zarar verdikleri hususları tazmin yükümlülüğü altına girerler.¹³³

Zimmilerin veya müstemenlerin Müslüman isyancılar olmadan kendi başlarına isyan etmeleri halinde ahitlerinin bozulup harbi hale geleceği noktasında İslam hukukçuları ortak görüştedirler. İsyana başlayan zimmilere yardım eden müstemenlerin durumu da aynıdır. Bu

¹³⁰ FİDAN, s. 237; NEVEVİ, s.465.

¹³¹ SERAHSİ, C. X, 128; İBN ABİDİN, C. IX, s.101.

¹³² Bunun sebebi ise şudur ki, bâğîler isyanları sebebiyle imanları bozulmuş sayılmayacakları gibi bunlara bağlı olan zimmiler de İslam hâkimiyetini tanımazlık yapmış sayılmazlar. Bu sebeple bu zimmiler hakkında düşman sayılan harbiler hakkındaki hükümler değil de bâğîler hakkındaki hükümler uygulanır. BİLMEN, C. III, s.416.

¹³³ BİLMEN, C. III, s.416.

durumdaki gayrimüslimlerin kanı, malı, çocukları ve kadınları Müslümanlar için helal hale gelir.¹³⁴

SONUÇ

Siyasi suçlar kategorisinde yer alan bağy suçu devletin varlığını ve bağımsızlığını tehlikeye düşürebilecek bir durum olduğu için bu suçun soruşturma ve kovuşturması oldukça titizlikle yapılmıştır. Ancak doğrudan devleti ve iktidarı hedef alan bu suçun soruşturmasında bile Asr-ı saadet ve ilk halifeler devrinde olduğu gibi Osmanlı devleti uygulamasında da adalet anlayışından sapılmamasına gayret gösterilmiştir.

Bazı Batılı oryantalistlerin iddialarının aksine İslam hukukunun cezalandırma prensibinde suçsuz bir kimseyi cezalandırmaktansa gerekirse on suçluyu serbest bırakma düşüncesi esas alınmıştır.

İslam hukuku, insanların devlet yönetiminde veya devlet başkanında gördükleri eksiklikleri veya yanlışlıkları, açık bir şekilde ifade etme özgürlüğünü kısıtlamamıştır. Vatandaşların bu durumlardaki hakarete ve saldırıya varmayan bir şekilde, eleştiri hakları olduğu olgusunu savunmuştur.

Adil devlet yöneticileri de, vatandaşların bu eleştiri hakkını kullanmasında bir sınırlama uygulamamışlar ve gerçek adalet ortamının sağlanmasında büyük bir ilerleme sağlamışlardır. Zıt karakterdeki devlet yöneticilerinin uygulamaları ise ulema tarafından uygun görülmemiş ve tasvip edilmemiştir.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse; İslam hukukunda, bâğîlerin aynı zamanda Müslüman oldukları ve dayandıkları sebebin de kendilerince haklı olduğu gerçeği asla unutulmamış, gerek isyan bastırılmadan önce ve gerek isyan bastırıldıktan sonra onların Müslümanlık onurlarına zarar verilmemesine, ehemmiyetle özen gösterilmiştir.

¹³⁴ FİDAN, s.238.

KAYNAKLAR

- ABOU EL FADL, Khaled, Rebellion and Violence in Islamic Law, Cambridge University Press, 2001.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, İst. 2011.
- AKMAN, Mehmet, “Önceki Hukukumuzda İsyân Suçu”, MÜHF Hukuk Araştırmaları, İstanbul, 1995.
- AKŞİT, Cevat, İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İst. 1976.
- AVCI, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler, Konya, 2014.
- : Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar, İst. 2004.
- : Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Konya, 2015.
- AYDIN, Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi, 12. Baskı, İst. 2014.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkiya”, DİA.
- BAYRAKTAR, Köksal, Siyasal Suç, İstanbul, 1982.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İst.1975.
- Buhari (ö.870), Sahih-i Buhari, Ter: Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1990.
- CİN, Halil / AKGÜNDÜZ, Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, İst. 1995.
- CİN Halil/AKYILMAZ Gül, Türk Hukuk Tarihi, Konya, 2013.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 2013.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş’as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani (ö.889), Sünen-i Ebu Davud, Ter: Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2007.
- EBU ZEHRA, Muhammed, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, çev. İbrahim Tüfekçi, İst.1994.
- ERSOY, Seyde, “İslam Hukukunda Terörle İlgili Suçlar ve Cezaları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi S.B.E, Kahramanmaraş, 2007.
- FİDAN, Yusuf, İslam’da Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku, Konya, 2005.

HALEBÎ, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (ö.1549), Mülteka'l-ebhur, Tercüme: Mustafa Uysal, İstanbul, 1972.

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam'da Devlet İdaresi, çev. Hamdi Aktaş, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.

İBN ABİDİN, Muhammed Emin (ö.1836), Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar, C:IX, terc. Ahmet Davudoğlu, İst.1985.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid Ebu Abdullah el-Kazvini (ö.887), Sünen-i İbn Mâce, Terc: Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İst.1982.

Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslam Hukuku, İst. 2012.

KAŞIKÇI, Osman, Osmanlı'da Devlet Başkanlığı, İzmir, 2012.

MAVERDÎ, Ebu'l Hasen Ali b. Muhammed, el- Ahkamu's-Sultaniyye, çev. Ali Şafak, İst.1976.

MAVSİLÎ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, el-İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtar, çev. Mehmed Keskin, Ümit Yayınları, İstanbul, 1998.

MUMCU, Ahmet, Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl, Ank. 2007.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nişaburi Müslim b. el-Haccac (ö.875), Sahih-i Müslim, Ter: Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1977.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yakub b. Şeref (ö.1277), Minhac, (Açıklamalı Şafii İlmihali), terc. Mithat Acat, İst. 2013.

Nesâî, Ahmed ibn Şuayb ibn Ali ibn Sinan Abu Abdurrahman (ö.915), Sünen-i Nesâî Tercemesi, çev. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2005.

OKKA, Sevinç, "İslam Hukuku ve Osmanlı Uygulamasında Bağy Suçu", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1997.

ÖZEK, Çetin, Siyasi İktidar Düzeni ve Fonksiyonları Aleyhine Cürümler, İstanbul, 1967.

ÖZEL, Ahmet, "Dârülbağy", DİA.

SERAHSİ, Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed,(ö.1097),
Mebsût, Editör: Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev Yayıncılık, İst. 2008.

ŞAFAK, Ali, “Bağy”, *DİA*, C: IV, İstanbul, 1991.

-----: Mezheplerarası Mukayeseli İslam Ceza Hukuku,
Erzurum, 1977.

Şeyh Bedreddin, Camiu’l-Fusûleyn, (Yargılama Usulüne Dair,
ed. Hacı Yunus Apaydın), Ankara, 2012.

TABASSUM, Sadia, “Combatants, not Bandits: The Status of
Rebels in İslamic Law”, *International Review of the Red Cross*, vol. 93,
no: 881, 2011.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve es-Sülem, (ö.892),
Sünen-i Tirmizî, Ter: Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2004.

UDEH, Abdülkadir, Mukayeseli İslam Ceza Hukuku, çev. Ali
Şafak, İst. 2012.

ÜÇOK, Coşkun, MUMCU, Ahmet, BOZKURT, Gülnihal, Türk
Hukuk Tarihi, Ankara, 2006.

YAŞAR, Muhammed Yusuf, “İslam Hukukunda Bağy Suçu ve
Cezası”, <http://www.mazgirtmuftulugu.gov.tr>